

»Stellae novae«

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1998, 24, 49 - 58**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:780461>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

»STELLAE NOVAE«

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

(Institut za filozofiju, Zagreb)

UDK 19

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 14. 10. 1998.

U tekstu »Ontoteologijske pretpostavke i implikacije koncepcije beskonačnog u Nikole Kuzanskog, Giordana Bruna i Frane Petrića«¹ nastojali smo pokazati kako su onaj tako značajnoj promjeni slike svijeta do koje dolazi sredinom 17. stoljeća prethodile značajne promjene mentaliteta utemeljene prije svega u novim ontoteologijskim uvidima, što je pokazano upravo na primjeru nekolicine najznačajnijih predstavnika renesansnog (neo)platonizma – Kuzanskog, Petrića i Bruna. Iz toga, ali i iz nekih drugih novijih radova vezanih uz temu transformacije renesansne slike svijeta proizlazi da ovi renesansni novoplatoničari nisu djelovali kao znanstvenici, već primarno kao filozofi i teolozi te da njihova istraživanja u domeni prirodne filozofije proizlaze iz jedne metafizičke rasprave i da su utemeljena u pokušaju sveobuhvatnog tumačenja zbilje (sve-ukupnosti)².

Bez obzira na to, naime, što se stavovi ovih renesansnih novoplatoničara mogu doimati anticipativno u odnosu na novovjekovnu znanost, ono što se sa sigurnošću može konstatirati o relaciji njihove filozofije spram novovjekovne

¹ Usp. »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine« 41–42/1995., str. 37–56.

² Tako je već u nekim najranijim prikazima Petrićeve filozofije primijećeno kako je u njega nemoguće govoriti »naprosto« o jednoj prirodnoj filozofiji, jer se u tom slučaju tek jedan segment njegova pokušaja tumačenja cjelokupne zbilje izdvaja iz konteksta njegove filozofije o »sveopćem«. Činjenica je da se u novije vrijeme neki »novi« elementi što ih na primjer Petrić uvodi u tumačenje zbilje tumače kao originalna postignuća na polju znanosti i kao takva uvrštavaju u povijest znanosti. Pritom je, međutim, svagda nužno imati na umu »ontoteologijske pretpostavke«, odnosno genezu i kontekst u kojem se »ti originalni doprinosi« javljaju, jer bez toga njihovo ispravno valoriziranje biva dovedeno u pitanje. Činjenica je, naime, a i to su pokazala neka ranija istraživanja i analize upravo Petrićeva djela, da su upravo zbog te utemeljenosti u ontoteologijskoj problematici njegova tumačenja prirodnih fenomena sadržavala ujedno i neke elemente što su se pokazali preprekom novim idejama i novoj slici svijeta, kao što je slučaj s Petrićevim animizmom kao jednim od bitnih momenata njegova tumačenja zbilje. Tim je animizmom, kao u odnosu na novovjekovni pristup neosporno jednim »konzervativnim« momentom tumačenja zbilje uvjetovano njegovo određenje planetnih gibanja te dokidanje kristalinskih sfera kao nosača planeta.

znanosti pa onda i novovjekovnog pristupa svijetu jest sljedeće: uvodeći neke nove stavove u sliku svijeta (s posve specifičnom motivacijom odmjerenja postavki Aristotelove filozofije), oni neosporno pripremaju teren za nove koncepcije. No, to još nije dovoljno da bi ih se vidjelo stvarnim inauguratorima i predstavnicima nove matematički utemeljene prirodne znanosti³.

No, mi ovdje želimo upozoriti zapravo na jedan drugi značajan moment u svezi s tim »anticipativnim« karakterom njihovih djela. Ono što nesumnjivo stimulira takvu interpretaciju njihovih djela, koja u njima vidi značajna znanstvena dostignuća, jest činjenica da je u tim djelima teorijski interes sve češće povezan s interesom za neposredno promatranje prirodnih pojava.

Upravo činjenica, dakle, da i na temelju opažanja prirodnih fenomena dovode u pitanje neke na Aristotelovoj filozofiji utemeljene postavke tradicionalnog tumačenja svijeta pridonosi tome da se njihov doprinos tretira i valorizira »istrgnut« iz njegova (ontoteologijskog) konteksta kao doprinos znanosti. Upravo, međutim, sagledavanje tog konteksta upozorava na to da ono »novo« što oni promiču ostaje još uvijek u sferi metafizičkih spekulacija, koje su tek pripravile teren za nove znanstvene teorije.

Neosporno je ipak da je uz već spomenute momente transformacije slike svijeta i nešto drugo, vezano uz ta promatranja pojava u svijetu u znatnoj mjeri doprinijelo definitivnom napuštanju tradicionalnih uvjerenja na kojima je počivala slika svijeta. Mislimo pritom na neke konkretne događaje, prije svega na pojavu nekih »novih zvijezda« na nebeskom svodu učestalu sredinom i u drugoj polovici 16. stoljeća. Pritom se radilo i o novouočenim zvijezdama i o kometima. Među tim pojavama najviše su pozornosti pobudile svakako pojava nove zvijezde u konstelaciji Kasiopeje 1572. godine te pojava kometa u godinama što slijede, pri čemu je najveće zanimanje privukao komet iz 1577/1578.

O renesansi kao jednom prijelaznom razdoblju možda ništa tako rječito ne govori kao različitost reakcija, u krugovima znanstvenika i filozofa, na te »nove zvijezde«. Gotovo da nije bilo intelektualca koji ne bi reagirao na te pojave na nebu krajem šesnaestog stoljeća.

Pojava nove zvijezde 1572. najčešće se spominje uz ime velikog danskog astronoma Tycha Brahea⁴, koji je na osnovi promatranja te zvijezde, zaključivši kako se zvijezda pojavila u nadmjesечноj (supralunarnoj) regiji, došao

³ Usp. tekst M. Girardi Karšulin, »Problem renesansnih anticipacija«, u: *Hrvatski renesansni aristotelizam*, Zagreb, bibl. FI, 1993.

⁴ Tycho Brahe, danski astronom rođen 1546. S trinaest godina počeo je na Sveučilištu u Kopenhagenu studirati retoriku i filozofiju, kasnije studira matematiku i astronomiju. Značajan doprinos astronomiji u 16. stoljeću predstavljaju njegova precizna opažanja i bilježenja astronomskih pojava, napose zvijezde što se u Kasiopeji pojavila 1572. Najznačajnija svoja djela posvetio je upravo opažanjima i tumačenju te zvijezde i kometu iz 1577.

do zaključka o promjenljivosti nebeske regije. Svoje izvješće o promatranjima te zvijezde sa spomenutim zaključkom objavio je 1573. Premda su potpuna izvješća o tim Braheovim promatranjima i zaključcima objavljena relativno kasno (1602, odnosno 1603. godine u njegovim djelima »Astronomiae instauratae Progymnasmata« i »De mundi aetherei recentioribus Phaenomenis Liber secundus«), rezultati njegovih promatranja bili su poznati među njegovim prijateljima kojima je slao kopije svojih izvješća već 1588. Potvrdio ih je 1604. Galilej (koji će zahvaljujući teleskopu otkriti i čitav niz drugih »novih« zvijezda) kad je u konstelaciji Serpentariususa uočio *iznad planeta novu zvijezdu*.

Na pojavu »novih« zvijezda reagirali su i predstavnici hrvatske renesansne filozofije, tako Petrić, Dudić, Dubrovčanin (*Raguseius*). Pojava novih zvijezda i njih je potakla na propitivanje utemeljenosti dotadašnjeg tumačenja svijeta. Pritom je nada sve zanimljivo usporedno analizirati njihove reakcije na tu pojavu s obzirom na različita duhovna okruženja u kojima se formiraju i različite pravce mišljenja kojih su predstavnici.

Pišući o promjenama što su tijekom duge povijesti zabilježene na nebu Frane Petrić se i izričito osvrće na promjene uočene u njegovo doba u dijelu svoje »Nove filozofije o sve-općem« naslovljenom s »Pancosmia« (gdje, između ostalog, navodi i teorije najznačajnijih astronoma svoga doba, pa tako i Tycha Brahea, toga »novog promatrača zvijezda«⁵). Tu se osvrće na suvremena dostignuća u promatranju nebesa i kritički odnosi spram naslijeđenih koncepcija, prije svega na tezu o nepromjenljivosti neba. Tako iznoseći teoriju o beskonačnosti prostora ustaje protiv teze o konačnom broju zvijezda i nasuprot tome ističe da im je broj beskonačan. No, mnogo je značajnije što ističe kako »Nebo nije nikakva peta bit različita od počela (Ergo coelum non est quinta ulla ab elementis essentia)...« Ono se nadovezuje na tzv. unutarnja počela svijeta u neprekinutom slijedu, predstavljajući vidljivi dio ognjenog svijeta. Tako Petrić i koncepcijom neba brani svoju tezu o *jedinstvenosti* svemira (»Stoga je jedno tijelo cijeli svemir...«). No, u svom kritičkom odnošenju spram aristotelovske postavke o bitnoj različitosti podmjesečne i nadmjesečne regije Petrić se potom poziva i na iskustvo, tvrdeći kako opažanja potvrđuju sličnost između pojava u nas i pojava u nebeskom svijetu. »Doista, ovo je sedam iskustvenih pojava koje vidimo da se kod nas zbivaju u ognju i od ognja. A vidimo da sve to postoji i kod zvijezda«⁶. Mada za zvijezde drži da su naprosto plamenovi, ognji, ipak dopušta da su i okrugle. U prilog toj tezi navodi promatranje tijela u Modeni 1577. (riječ je vjerojatno o kometu koji je promatrao i o kojemu je opsežno izvijestio i Tycho Brahe).

⁵ Usp. Frane Petrić, »Nova sveopća filozofija«, *Pancosmia* XII, 91.

⁶ Op. cit., *Pancosmia*, XV. 97 v.

Napokon, Petrić izričito potvrđuje mogućnost promjene (*alteratio*) na nebeskim tijelima ističući: »A trpnje (*passiones*) koje spominjem sastoje se u nekoj promjeni iz koje, čini se, može slijediti i raspadanje (*corruptio*)«⁷. Ističući mogućnost promjene na nebu Petrić se svagda iznova poziva na *opažanja* koja on označava kao »*experimentum*«! Nabrajajući moguće promjene na »zvijezdama« spominje ponajprije promjene na samim nebeskim tijelima, navodeći promjenu boje i oblika »zvijezde« Venere, o kojoj izvještavaju stari autori napominjući: »To se dogodilo i u našem vijeku godine 1578. I u Rimu se to vidjelo 16. studenog, a u Njemačkoj 24. prosinca«⁸.

Neposredno zatim zaključuje: »Kad bi zvijezde bile nepromjenljive, ove se dvije tako značajne pojave ne bi zbile«. Petrić mogućnost promjene na nebeskim tijelima tumači time što su one plamenovi (*flammae*), tj. dijelovi fluida, koji sudjeluju u procesu zgušnjavanja i razrjeđivanja.

No, osim promjena na samim nebeskim tijelima moguće je uočiti i druge promjene na nebeskom svodu, kakva je na primjer pojava novih zvijezda. U prilog tome govori upravo pojava nove zvijezde u konstelaciji Kasiopeje 1572. godine. Takve su pojave zabilježene već u antičko vrijeme, napominje Petrić pozivajući se na Hiparhova izvješća i navodi: »I nova zvijezda koja se 1572. godine rodila u Kasiopeji, zadržala je svoje mjesto čitavih 16 mjeseci. A *razrjeđivanjem se* promijenila u providan eter i iščezla«⁹ te na još jednom mjestu u istoj knjizi: »Takvu je (sc. novu zvijezdu) i naše vrijeme vidjelo u Kasiopeji i mnogo je mjeseci gledalo«¹⁰.

Petrić potom ističe kako je uočena već i promjena čitavog neba: »...ipak je zabilježeno da se čitavo nebo promijenilo s obzirom na kretanje, štoviše Egipćani su u svoje obeliske urezali...da su zvijezde četiri puta promijenile svoje putanje otkako postoje Egipćani«¹¹.

Ono što je ovdje od primarnog interesa jest vidjeti kako Petrić tumači tu mogućnost promjene na nebu, koje je dotad (a to tradicionalno naučavanje on pripisuje Aristotelu) držano za nepromjenljivo. Na jednom mjestu Petrić promjene tumači na sljedeći način: »A tvorac svemira, naš Bog, kako je svijet stvorio po svojoj volji tako njime i upravlja i čini da se njegovu migu pokoravaju i duhovi i duše koje je odredio da ravnaju tijelima« (pri čemu misli na nebeska tijela).¹²

⁷ Op. cit., *Pancosmia*, XVIII, 106 v.

⁸ Op. cit., *Pancosmia*, XVIII, 107.

⁹ Ibid.

¹⁰ Op. cit., *Pancosmia*, XIX, 111.

¹¹ Op. cit., *Pancosmia*, XIX, 111.

¹² Op. cit., *Pancosmia*, XIX, 111.

No, nešto kasnije uz uzrok koji leži u Božjoj volji navodi i »prirodni« uzrok – zgušnjavanje i razrjeđivanje fluida, odnosno plamena: »A ona je svjetlost postala slaba zato što su, kako mi pretpostavljamo, u to vrijeme, Božjom voljom, Sunčev plamen pa i ugljen postali rjeđi«¹³, što će biti još jasnije kad zaključi: »Dakle i Sunce i zvijezde i druga nebeska tijela i bila su izložena i mogu biti izložena promjeni, i nastanku i nestanku, i zbog prirodnog uzroka i božanskom voljom tvorčevom koji ništa ne čini uzalud i izvan reda (svoje) dobrote«¹⁴ (kurziv E. B. P.).

I Petrićev suvremenik *Andrija Dudić* (1533–1589)¹⁵ intenzivno sudjeluje u suvremenim raspravama o pojavi novih zvijezda. Njegov interes za te pojave i sumnja što će je izazvati u njemu nove teorije i nova tumačenja neba i svijeta nastale u svezi s tim pojavama dolaze do izražaja kako u njegovim vlastitim djelima (npr. »De cometarum significatione commentariolus« iz 1579.) tako i u korespondenciji što je vodi sa suvremenicima poput Thomasa Erasta, uvažena liječnika, filozofa i člana Heidelberške akademije.

U opsežnom djelu »De cometis dissertationes novae« izišlom u Baselu 1580. (»apud Pernam«), kojemu je povodom bila upravo pojava »novih zvijezda« odnosno kometa 1577. i 1578. objavljeni su na tu temu prilozi Thome Erasta (Thomae Erasti), Andrije Dudića, Marcella Squarcialupija te Symona Grynaeja. U toj zbirci rasprava objavljeno je Dudićevo pismo upućeno Erastu o Squarcialupijevoj teoriji o novom kometu, Squarcialupijeva rasprava protiv Erasta, Erastov odgovor, Dudićevo pismo u kojem svoje stavove o kometu iznosi prijatelju Kratonu te teorija Symona Grynaeja o kometima što su se pojavili 1577. i 1578. godine.

U predgovoru Squarcialupijevoj raspravi posvećenom T. Erastu objavljeno u toj zbirci, braneći slobodu mišljenja (liberum iudicium) nasuprot pokoravanju autoritetima, napose »in philosophia naturali« (pri čemu posebice ustaje protiv slijepog pokoravanja Aristotelovu autoritetu u pitanjima što se tiču prirodne filozofije), Dudić spominje »novi inventi«, dakle nove pronalaskesvoga doba, koji pokazuju kako je Aristotel u pitanjima prirodne filozofije mogao griješiti. Ujedno upozorava na to kako je njegovo vrijeme iznijelo na vidjelo mnogo toga što starima nije bilo poznato, a mnogo je toga bolje razumljeno i istumačeno (»Iisdem hac quoque aetate vestigiis ingressi viri docti, praeclara multa, quae veteribus ignota fuerunt, ex naturae tene-

¹³ Ibid.

¹⁴ Op. cit., Pancosmia, XIX, 111 v.

¹⁵ Usp. naš tekst »Regnum hominis naspram regnum Dei i regnum naturae« u: »Prilozi...« 33–34/1991. te »Andrija Dudić. Rasprava o čovjeku – rasprava o kometima« u: Banić-Pajnić – Girdardi Karšulin – Josipović, »Magnum miraculum – homo«, Zagreb, 1995.

bris eruerunt; plurima multo meliora quam ab illis acceperint, reddiderunt«¹⁶.

Za samog Squarcialupija ističe kako se kritički odnosi spram tradicionalnih stavova u fizici i medicini te »veterum placita refellit, nova reponens«. U svezi pak s pojavom kometa¹⁷ ističe: »...tum nuper communem illem et pervulgatam de Cometae origine ab Aristotele profectam opinionem evertit, atque adeo divinationem omnem astrologicam, quam superstitio et anilis quaedam dementia invexit, penitus sustulit«¹⁸.

Dudić ujedno upozorava na to da je o tome i sam pisao Kratonu te ističe da se u Squarcialupovoj raspravi, nastaloj u njegovu domu, iznose stavovi što se protive i Erastovu i njegovu mišljenju o toj stvari. Premda svjestan da je Squarcialupova nova teorija o kometima različita od njegove (»contra tuam et aliorum et meam itidem sententiam«), ipak hvali Squarcialupija, ističući kako nitko ni od starih ni od novih nije o tome pisao ni *točnije*, ni *opsežnije*, ni *učenije* (»verum Marcelli lucubrati accuratior est, et copiosior, ut nihil in hoc genere eruditius, acutius, elegantius, quod equidem sciam, sive a nostris, sive a veteribus scriptum esse existimem«)¹⁹.

Napokon će u svom pismu Rafanusu²⁰ napisati: »De cometa quam multa Aristotelis auctoritate secuti blateramus passim! Et tamen *his diebus* didici ex proximo (comete) et qui hunc antecessit, et Aristotelem et qui eum sequuntur longe a scopo aberasse; supra fuit lunam uterque...si ex fumosis exhalationibus procreantur, quomodo illae lunam superant et coelos penetrant? Si supra lunam generantur, quomodo verum illud erit, nihil ibi oriri, nihil interire, omnia esse aeterna?«²¹.

¹⁶ »De cometis dissertationes novae«, Basel, 1580., str. 24: »Idući istim stopama, učeni ljudi našeg doba mnogo su toga značajnog iznijeli na svjetlo dana iz tmina prirode, što starima bijaše nepoznato; mnogo toga bolje iznesoše od onog što od njih primiše...« (prijevod Erna Banić-Pajnić).

¹⁷ »De cometis dissertationes novae«, str. 25. Da se je radilo o kometi iz 1577. jasno je iz podnaslova Squarcialupove knjige »De cometa in universum atque de illo qui anno 1577 visus est opinio Marcelli Squarcialupi Plumbinensis ad amplissimum et sapientem virum Andream Dudithium...«.

¹⁸ Ibid.: »...tako je nedavno srušio ono uvriježeno mnijenje o podrijetlu kometa, što ga je Aristotel usavršio te je (tako) gotovo uklonio svako astrolojsko proricanje (gonetanje) koje praznovjerje i neko bablje ludilo za sobom povlači« (prijevod E. B. P.).

¹⁹ »Dissertationes«, str. 25.

²⁰ To pismo upućeno Rafanusu 19. siječnja 1581. objavio je u zbirci pisama »Epistolarum philosophicarum, medicinalium et chymicarum a summis nostrae aetatis philosophis ac medicis exaratum volumen« L. Scholz u Frankfurtu 1598. Navedeni izvadak pisma donosi A. Costil u svom djelu »Andre Dudith, humaniste hongrois. Sa vie, son oeuvre et ses manuscrits grecs«, Paris, 1935., na strani 359.

²¹ »O kometi mnogošta brbljamo posvud slijedeći Aristotelov autoritet! A ipak ovih sam dana spoznao iz one zadnjeg (najbližeg) kometa i onog što mu je prethodio da i Aristotel a i oni

Premda ni u tom pismu ne izjavljuje decidirano da pristaje uz Squarcialupovu teoriju, ipak iz njega nedvosmisleno proizlazi da Dudić zapravo prihvaća *novo* tumačenje. On, naime, ističe kako je Aristotelova teorija, koju je u spisu »De cometarum significatione commentariolus« i sam prihvatio (premda Squarcialupi na početku svoje rasprave, obraćajući se Dudiću napominje: »Et in primis caput illud advertite, ubi Aristotelis doctrinam examino, quem tu magistrum in hac re tibi minime probatum, *noluisti tamen refellere*«²²; kurziv E. B. P.), pogrešna te da su se kometi 1577. i 1578. pojavili »supra lunam«.

I napokon treći hrvatski filozof koji se osvrće na pojavu novih zvijezda sredinom 16. stoljeća jest *Juraj Dubrovčanin*²³ (Georgius Ragusieus, 1579?–1622). Zanimljivo je vidjeti kako ovaj profesor aristotelovske filozofije na »Studio padovano«, takmac i nasljednik slavnog Cesara Cremoninija, koji se pokazao, za razliku od većine njemu suvremenih aristotelovaca, otvorenim za sva nova dostignuća, pa tako i Galilejeva promatranja dalekozorom, reagira na nove teorije o nebu te na pojavu novih tijela na nebeskom svodu.

U svojem djelu »Peripateticae disputationes« izišlom u Veneciji 1613. tako piše: »Nunc sic argumentor: fatentur philosophi immensum quoddam inane spatium extra coelum reperiri, in cuiusqualibet parte mundus ipse contineri posset: dicant cur potius mundus in hoc spatio, in quo modo concluditur, positus est, quam in tot aliis, in quibus aedificari potuisset? Rursus coelum, quod mundum universum continet, magnitudine finitum est: cur non illud Deus in ampliolem molem extendit? Species pariter rerum finitae numero sunt, cur non multo plures rerum omnium opifex procreavit?«²⁴

Valja napomenuti kako bi problematiziranje beskonačnosti praznog prostora od strane Dubrovčanina mogla biti reakcija na stavove Frane Petrića (čije je djelo poznavao), ali i Giordana Bruna koji su u to vrijeme najznačajniji predstavnici one struje u okviru renesansne filozofije što je branila tezu o beskonačnosti prostora/svijeta.

koji ga slijede vrlo griješe; i jedan i drugi, naime, bijahu iznad Mjeseca. A da su stvoreni iz dimnih isparavanja kako bi nadvisivali Mjesec i prodirali u nebo? Ako se pak rađaju iznad Mjeseca, kako će biti istinito da ondje (sc. na nebu) ništa ne nastaje, da ništa ne propada i da je sve vječno?« (prijevod E. B. P.).

²² Iz rasprave M. Squarcialupija »De cometa in universum...« (vidi bilješku 17) u: »De cometis dissertationes novae«, str. 38. »Ponajprije obrati pažnju na ono poglavlje, u kojem ispitujem učenje Aristotela, u tome ne baš pouzdanog učitelja, kojega ti nisi htio odbaciti« (prijevod E. B. P.).

²³ Usp M. Josipović, »Filozofijska misao Georgiusa Raguseiusa«, Zagreb, FI, 1993.

²⁴ »Peripat. disput.«, str. 87: »A sada ovako dokazujem: tvrde filozofi da se izvan neba otkriva neki neizmjeran prazni prostor, koji u bilokojem svome dijelu može sadržati svijet. Neka kažu zašto je svijet smješten upravo u ovom prostoru, u kojem je sada zatvoren, a ne u toliko drugih, u kojima je mogao biti stvoren? I opet, nebo, što sadrži čitav svijet, veličinom je konačno? Zašto ga Bog nije proširio? I vrste su stvari brojem konačne; zašto ih stvoritelj svega nije mnogo više stvorio?« (prijevod E. B. P.).

Zanimljivo je, međutim, da Dubrovčanin u vezi s problemom beskonačnosti prostora traži od filozofa odgovore na pitanja (zašto je u tom beskonačnom prostoru Bog postavio svijet baš u onaj dio u kojem jest, a ne u neki drugi od toliko mogućih dijelova, ili zašto nije stvorio veći broj vrsta stvari itd.), za koja će nešto kasnije ustvrditi da se na njih može odgovoriti samo jednim odgovorom – svemogućom Božjom voljom.

Osvrćući se, naime, na pojavu novih zvijezda i pitajući se o uzroku i biti tih pojava pozvat će se upravo na »svemoguću volju stvoritelja svega«. U »Peripatetičkim raspravama« na 89. strani ističe: »Ad secundam probationem, possent fortasse adduci multorum auctoritates, qui *plures mutationes in coelo contigisse, testantur... et posset etiam afferri instantia de illa nova stella, quae anno 1572... apparuit in Cassiopeia, et denuo etiam sidere, quod anno 1605. prope Sagitarii signum emicuit: tamen quia incertum est, an fuerint haec nova lumina in regioni coelesti recens genita, an potius vapores quidam, in elementari regione inflammati, de his nunc nihil dicemus. Fatemur tamen, sicut Deus totum coelum ex nihilo condidit, ita, si vellet, posse eum, aut novum astrum procreare, aut alicuius stellae splendorem intendere, aut alias eiusmodi operationes edere*«²⁵. Dubrovčanin se, dakle, u pojašnjenju pojave novih zvijezda poziva na »stari« argument svemoći Božje volje, što bi njegovi suvremenici vjerojatno odbacili kao »posezanje za daljim uzrocima«. Dubrovčanin se ovdje ne izjašnjava o *bližim uzrocima* tih novih pojava na nebu (»de his nunc nihil aliud dicemus«). Činjenica je, međutim, da iz izričito iskazanih kolebanja u pogledu karaktera »novih pojava« te u pogledu njihova položaja odčitavamo ne samo njegov nesumnjiv interes za te pojave već i osvještavanje mogućnosti da se one istumače na jedan drugačiji, netradicionalan način.

Dok, dakle, uočavanje novih nebeskih tijela i uopće promjena na nebeskom svodu Petriću služe kao nadopuna i potvrda njegovih zaključaka o naravi nebeskog svoda koji on vidi u kontinuitetu s podmjesečnom regijom, shodno svojoj tezi o jedinstvenosti univerzuma što se opet temelji na tezi o jedinstvenosti svjetske materije (fluida) i svjetskog prostora utemeljenoj u počelu – Jednom, dotle se Dudić još koleba, i premda i izričito zbog *veće točnosti* brani tezu M. Squarcialupija o kometu u nadmjesečnoj regiji, iz čega se nameće nedvosmislen zaključak o promjenljivosti nebeske regije, ustrajava na tradicionalnom stajalištu kao svom vlastitom.

²⁵ Op. cit., str. 89. »U svezi s drugim ispitivanjem možda bi se mogao navesti autoritet mnogih, koji svjedoče da su se na nebu zbile mnoge promjene... a može se navesti i pojava one nove zvijezde, što se godine 1572. pojavila u Kasiopeji i onda opet one, koja je 1605. zasjala u Strijelcu. Ipak, jer je nesigurno, jesu li ta nova svjetla nedavno rođena u elementarnom području ili su prije neka isparavanja zapaljena u elementarnom području, o tome sada ništa nećemo reći. Priznajemo ipak, da je, kako je sve utemeljio iz ničega, Bog isto tako mogao, da je htio, ili stvoriti novu zvijezdu ili pojačati sjaj neke zvijezde ili nešto slično tome izvesti« (prijevod E. B. P.).

Dubrovčanin pak, kao aristotelovac otvorena duha, naznačava moguća rješenja, navodi mišljenja, osvještuje sumnju u važenje tradicionalnog tumačenja svijeta i uskraćuje vlastito mišljenje.

Očito je ono *opaženo* u slučaju sve trojice bilo *isto*. Zaključci, međutim, nisu isti. Ne navodi li nas to onda i opet na zaključak kako je tumačenje pojave »novih zvijezda« ovisilo i u slučaju ove trojice filozofa kao i njihovih suvremenika, o nekim preduvjerjenjima, odnosno o prethodnom rješavanju nekih drugih, upravo *metafizičkih* pitanja, čime bi se još jednom potvrdila teza o metafizičkim pretpostavkama radikalne promjene slike svijeta do koje dolazi sredinom 17. stoljeća.

»STELLAE NOVAE«

Sažetak

U tekstu se podsjeća na neke ranije uvide u bit procesa transformacije slike svijeta u renesansi, pri čemu je upozoreno na činjenicu kako je iz analize djela nekoćine renesansnih (novo)platoničara (Cusa, Petrić, Bruno) jasno da su pretpostavke njihova promijenjena viđenja i tumačenja svijeta ležale u domeni ontoteološkog diskursa. Ovim tekstom upotpunjuje se prikaz procesa transformacije upućivanjem na neke konkretne događaje u drugoj polovici šesnaestog stoljeća, koji su uzdrmali tradicionalno tumačenje svijeta. Radi se o pojavi »novih zvijezda« kako ih označavaju renesansni filozofi, napose o zvijezdi što se na nebeskom svodu pojavila 1572. te o kometu iz 1577. Na pojavu tih »novih zvijezda« osvrću se u svojim djelima i trojica hrvatskih renesansnih filozofa – Frane Petrić, Andrija Dudić i Juraj Dubrovčanin, koji kao pripadnici različitih smjerova renesansnog mišljenja, intelektualnih krugova i duhovnog okruženja, iznose različita tumačenja tih pojava. Iz svih tih izvješća o pojavama na nebu i njihovih tumačenja jasno proizlazi kako ih te pojave potiču na propitivanje utemeljenosti tradicionalne slike svijeta te kako su njihovi zaključci u svezi s tim pojavama uvjetovani nekim njihovim prethodnim upravo metafizičkim uvjerenjima.

»STELLAE NOVAE«

Summary

The paper evokes some of the early insights into the essence of the process of world image transformation in the Renaissance, pointing at the fact that the analysis of several Renaissance (Neo)Platonists' works (Cusa, Petrić, Bruno) shows that the preconditions of their changed views and interpretations of the world laid in the domain of ontotheological discourse. This paper adds to the account of the trans-

formation process by pointing at certain concrete events in the second half of the sixteenth century which shook the traditional interpretation of the world. It was the emerging »new stars«, as Renaissance philosophy called them, especially the star that appeared in 1572, and the comet from 1577. Three Croatian Renaissance philosophers referred to these stars in their respective works – Frane Petrić, Andrija Dudić and Juraj Dubrovčanin. Coming from different streams of thought, intellectual circles and spiritual environments, they interpreted these occurrences in different ways. It is clearly evident that these occurrences, and their respective interpretations, induced a re-evaluation of the traditional images of the world, and that the philosophers' conclusions also show their earlier metaphysical beliefs.